

แนวทางการจัดเก็บและจัดแสดงวัตถุพิพิธภัณฑ์ประเภทเครื่อง จักสานในประเทศไทย

The Concept for appropriate storing and displaying basketry in museums in Thailand

ปัฐยารัช ธรรมวงษา

บทคัดย่อ

เครื่องจักสานเป็นวัตถุพิพิธภัณฑ์ที่มีความสำคัญ ทั้งในด้านการสื่อถึงอัตลักษณ์และภูมิปัญญาของชุมชนหรือชาติพันธุ์ เป็นเครื่องสะท้อนถึงวิถีชีวิตและบริบทแวดล้อมของท้องถิ่น และเป็นงานศิลปะที่ดลกรรมที่สร้างสรรค์จากวัตถุดิบธรรมชาติ จากการศึกษาที่ผ่านมา ได้พบปัญหาด้านการดูแลรักษาและอนุรักษ์วัตถุพิพิธภัณฑ์หลายประเภท โดยเฉพาะเครื่องจักสานซึ่งประสบปัญหาทั้งในการจัดเก็บ การจัดแสดง การดูแลรักษาให้คงทนถาวร และการจัดพื้นที่ให้อยู่ในสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม สาเหตุมาจากการขาดความรู้ความเข้าใจในเครื่องจักสานในแง่ต่างๆ รวมถึงการให้คุณค่าของวัตถุที่ต่างกัน

โครงการวิจัยวัตถุพิพิธภัณฑ์ประเภทเครื่องจักสานในประเทศไทยได้ดำเนินการสำรวจวิจัยข้อมูลของวัตถุพิพิธภัณฑ์ประเภทเครื่องจักสานจากทั้งพิพิธภัณฑ์ในท้องถิ่น ชุมชน และปราชญ์ชาวบ้านที่ยังคงผลิตและใช้สอยเครื่องจักสานในชีวิตประจำวัน โดยศึกษาตั้งแต่วัตถุดิบ แหล่งผลิต เทคนิคและวิธีผลิต การใช้สอยในชีวิตประจำวัน ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการดูแลรักษาเครื่องจักสาน วิธีการจัดแสดง วิธีการจัดเก็บเครื่องจักสานในพิพิธภัณฑ์ สภาพแวดล้อมของการจัดเก็บและจัดแสดง ตลอดจนปัจจัยที่มีผลต่อการเสื่อมสลายของเครื่องจักสานในพิพิธภัณฑ์ จากนั้นได้นำข้อมูลที่ได้จากการสำรวจวิจัย พัฒนาเป็นแนวทางการดูแลรักษาเครื่องจักสานในพิพิธภัณฑ์

พื้นที่ในการดำเนินโครงการในส่วนแรก คือ ภาคกลาง ภาคตะวันออก และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งเป็นภูมิภาคที่มีวัฒนธรรมเกี่ยวกับ

เครื่องจักสานที่มีความโดดเด่น และมีความหลากหลาย ตลอดจนมีพิพิธภัณฑ์หลายแห่งที่เก็บสะสมและจัดแสดงเครื่องจักสาน ผลที่ได้รับคือองค์ความรู้ ในการดูแล รักษาเครื่องจักสาน แนวทางการจัดเก็บและจัดแสดงเครื่องจักสานในพิพิธภัณฑ์ ซึ่งเป็นการสนับสนุนความยั่งยืนให้กับวัตถุพิพิธภัณฑ์ต่อไป

คำค้น: เครื่องจักสาน, การจัดเก็บและจัดแสดงวัตถุพิพิธภัณฑ์

1. ที่มาของการศึกษา

เครื่องจักสานเป็นวัตถุพิพิธภัณฑ์ที่มีความสำคัญ ทั้งในด้านการสื่อถึงอัตลักษณ์และภูมิปัญญาของชุมชนหรือชาติพันธุ์ เป็นเครื่องสะท้อนถึงวิถีชีวิตและบริบทแวดล้อมของท้องถิ่น และเป็นงานศิลปหัตถกรรมที่สร้างสรรค์จากวัตถุดิบธรรมชาติ จากการศึกษาที่ผ่านมา ได้พบปัญหาในด้านการดูแลรักษา และอนุรักษ์วัตถุพิพิธภัณฑ์หลายประเภท โดยเฉพาะเครื่องจักสานซึ่งประสบปัญหาทั้งในการจัดเก็บ การจัดแสดง การดูแลรักษาให้คงทนถาวร และการจัดพื้นที่ให้อยู่ในสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม สาเหตุมาจากการขาดความรู้ความเข้าใจในเครื่องจักสานในแง่ต่างๆ รวมถึงการให้คุณค่าของวัตถุที่ต่างกัน

โครงการวิจัยวัตถุพิพิธภัณฑ์ประเภทเครื่องจักสานในประเทศไทยจัดทำขึ้นเพื่อสำรวจวิจัยข้อมูลของวัตถุพิพิธภัณฑ์ประเภทเครื่องจักสานจากทั้งพิพิธภัณฑ์ในภูมิภาคต่างๆ ชุมชน และปราชญ์ชาวบ้านที่ยังคงผลิตและใช้สอยเครื่องจักสานในชีวิตประจำวัน โดยศึกษาตั้งแต่วัตถุดิบ แหล่งผลิต เทคนิคและวิธีผลิต การใช้สอยในชีวิตประจำวัน ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการดูแลรักษาเครื่องจักสาน วิธีการจัดแสดง วิธีการจัดเก็บเครื่องจักสานในพิพิธภัณฑ์ สภาพแวดล้อมของการจัดเก็บและจัดแสดง ตลอดจนปัจจัยที่มีผลต่อการเสื่อมสลายของเครื่องจักสานในพิพิธภัณฑ์

ข้อมูลจากข้างต้นสามารถนำไปศึกษาแนวทาง แลกเปลี่ยนองค์ความรู้ในการดูแลรักษา และอนุรักษ์วัตถุพิพิธภัณฑ์ประเภทเครื่องจักสานกับพิพิธภัณฑ์ปราชญ์ชาวบ้าน นำองค์ความรู้มาปรับใช้ในงานการจัดการวัตถุพิพิธภัณฑ์ และส่งต่อเผยแพร่องค์ความรู้ให้กับพิพิธภัณฑ์อื่นๆ

โครงการวิจัยวัตถุพิพิธภัณฑประเภทเครื่องจักสานในประเทศไทย แบ่งเป็น 2 ส่วนคือ ส่วนที่ 1 ประกอบด้วยภาคกลาง ภาคตะวันออก และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ดำเนินการเรียบร้อยแล้วในปี พ.ศ. 2562) ส่วนที่ 2 ประกอบด้วยภาคเหนือ ภาคตะวันตก และภาคใต้ (ยังไม่มีงบดำเนินงาน) พื้นที่ในการดำเนินโครงการเหล่านี้ เป็นภูมิภาคที่มีวัฒนธรรมเกี่ยวกับเครื่องจักสานที่มีความโดดเด่น และมีความหลากหลาย ตลอดจนมีพิพิธภัณฑหลายแห่งที่เก็บสะสมและจัดแสดงเครื่องจักสาน

ในการดำเนินงานโครงการวิจัยวัตถุพิพิธภัณฑประเภทเครื่องจักสานในประเทศไทย ส่วนที่ 1 ภาคกลาง ภาคตะวันออก และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้มีการสำรวจวิจัยข้อมูลของวัตถุพิพิธภัณฑประเภทเครื่องจักสานจากทั้งพิพิธภัณฑในภูมิภาคต่างๆ รวมถึงชุมชนและปราชญ์ชาวบ้านที่ยังคงผลิตและใช้สอยเครื่องจักสานในชีวิตประจำวัน

วิธีการศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการศึกษา แบ่งเป็น 2 ประเด็นคือ วัตถุพิพิธภัณฑประเภทเครื่องจักสานในประเทศไทย และแนวทางการดูแลรักษาเครื่องจักสาน โดยศึกษาทั้งจากงานเอกสาร ฐานข้อมูลออนไลน์ และสื่ออื่นๆ รวมถึงศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลตัวอย่างงานที่เกี่ยวข้องจากต่างประเทศที่มีความเกี่ยวข้อง จากนั้นเป็นการคัดเลือกพิพิธภัณฑท้องถิ่น ชุมชน และปราชญ์ชาวบ้านที่มีความน่าสนใจในแต่ละภูมิภาค ประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อจัดเตรียมการเดินทางสำรวจและศึกษาข้อมูลวางแผนการเดินทาง ประชุมเตรียมข้อมูลการเดินทาง จัดเตรียมคำถามในการสอบถามข้อมูล และจัดแบ่งหน้าที่ระหว่างเดินทางกับคณะทำงาน เริ่มทำการสำรวจและศึกษาพิพิธภัณฑท้องถิ่น ชุมชน และปราชญ์ชาวบ้านในพื้นที่ 17 จังหวัดของภาคกลาง ภาคตะวันออก และภาคภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เข้าศึกษาพิพิธภัณฑและแหล่งเรียนรู้ 30 แห่ง และชุมชน ผู้ผลิตเครื่องจักสาน 14 แห่ง จากนั้นนำข้อมูลที่ได้นำวิเคราะห์และสังเคราะห์ เพื่อพัฒนาแนวทางการดูแลรักษาเครื่องจักสานในพิพิธภัณฑ และจัดทำรายงานผลจากการสำรวจวิจัย

2. เครื่องจักสานในประเทศไทย

เครื่องจักสานเป็นเครื่องมือที่มนุษย์คิดค้นสร้างสรรค์ด้วยวิธีการสอดขัดและสานกันของวัสดุที่เป็นเส้น เป็นริ้ว โดยสร้างรูปทรงของสิ่งที่ประดิษฐ์ขึ้น

นั้นตามความประสงค์ใช้สอย การเรียกเครื่องจักสาน มาจากวิธีการที่ทำให้เกิดเครื่องจักสานขึ้น โดยต้องผ่านกระบวนการที่ประกอบขึ้นด้วยการจัก การสาน และการถัก หรือการขัดกันของวัสดุที่ผ่านกระบวนการเตรียมด้วยการจัก เพื่อแปรรูปวัสดุหรือวัตถุดิบให้สอดคล้องกับการใช้สอยเสียก่อน (วิบูลย์, 2532) เครื่องจักสานในประเทศไทยมีทั้งความคล้ายและแตกต่างกันในแต่ละภูมิภาค ขึ้นอยู่กับประเภทของการใช้สอย วัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น ภูมิประเทศ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม ความเชื่อ ศาสนา และสังคม

ภูมิประเทศเกือบทุกภาคของประเทศไทย ล้วนเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ มีพืชพันธุ์นานาชนิดสามารถนำมาทำเครื่องมือเครื่องใช้ได้อย่างดี วัตถุดิบที่ใช้ในการทำเครื่องจักสานได้ดีคือ ไม้ไผ่ นำมาทำเครื่องใช้ในครัวเรือนได้เกือบทุกชนิด สานเป็นเครื่องดักจับสัตว์น้ำ และสานฝาเรือน ฝาบ้าน เป็นต้น ย่านลือภา เป็นพืชในจำพวกเถาวัลย์ใช้สานเป็นเครื่องใช้ ใช้ผูกภาชนะแทนหวายและใช้มัดขอบภาชนะ หวาย ขึ้นอยู่ทั่วไปทางภาคใต้ ใช้สานและผูกมัดคล้ายกับย่านลือภา คลุ้มและคล้า เป็นพืชที่ชอบขึ้นและน้ำขัง นำมาสานเป็นภาชนะของใช้ต่างๆ กระจูด เป็นพืชที่ชอบขึ้นในที่น้ำขังเช่นกัน ก่อนนำมาใช้งานต้องนำไปแช่โคลนแล้วทุบให้แบน นิยมนำมาสานเสื่ออก เป็นพืชที่ขึ้นอยู่ทั่วไป ที่นิยมนำมาใช้คือ กกกลมและกกเหลี่ยม ใบตาลและใบลาน มีมากทางภาคกลาง ภาคใต้ นิยมนำมาทำเชี่ยนหมาก กระจเป่า หมวก กอบใยตาล คือตาลที่มีลำต้นอายุประมาณ 10 – 20 ปี สามารถนำมาทุบ นำใยมาสานหมวก หรือใช้ผูกมัดแทนหวายได้ ใบเตย พืชชนิดนี้ขึ้นในน้ำ มีใบยาวใหญ่ นิยมนำมาสานเสื่อ ทำหมวก ฝาชี ลำเจียกหรือปาหนัน เป็นต้นไม้จำพวกเตย นิยมนำมาสานกระชู่ กระสอบ และเสื่อปูนอน (ชะวัชชัย, 2544)

ลายเครื่องจักสานมีจำนวนมาก ส่วนใหญ่จะเริ่มจากลายแม่บทคือ ลายขัด ลายสอง ลายสาม ลายตาหิว ลายขอ ลายตะบองหยอง ทุกลายสามารถสานผสมกันได้ เช่น ลายขัดกับลายสอง ส่วนลายอื่นๆ ยังมี ลายหนามทุเรียน ลายแวมยुरา ลายดอกพิกุล ลายดอกจิก ลายดอกลั่นทม ลายยกดอกลายไทย ลายผูกสามหลาย ลายผูกสั้นปลาช่อน ลายผูกจุงนาง ลายก้างปลา ชื่อลายมักจะเกี่ยวข้องกับธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อม

โครงการวิจัยวัตถุดิบพืชพันธุ์ประเภทเครื่องจักสานในประเทศไทย ส่วนที่ 1 ภาคกลาง ภาคตะวันออก และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จากการสำรวจภาคเอกสารได้พบชุมชนที่มีการผลิตเครื่องจักสานจำนวนมากในพื้นที่วิจัย ส่วนใหญ่จะมีการผลิตเฉพาะประเภท เมื่อได้ทำการสำรวจชุมชนและผู้ผลิตเครื่องจักสานใน 11 จังหวัด (ตามรายการในตารางที่ 1) ได้พบว่า เครื่องจักสานส่วนใหญ่จะใช้วัสดุธรรมชาติที่หาได้ในท้องถิ่น โดยเฉพาะไม้ไผ่ แต่มีหลายแห่งที่ต้องผลิตเครื่องจักสานเป็นจำนวนมาก จะใช้การจัดหาซื้อวัสดุจากต่างถิ่น และพึ่งพาการผลิตอะไหล่ส่วนประกอบต่างๆ ในพื้นที่ใกล้เคียง เช่น ชุมชนผลิตตออบบางนางรำ จ.พระนครศรีอยุธยา มีการซื้อใบลานมาจากทับลาน จ.ปราจีนบุรี ใช้การส่งปีละครั้ง ส่วนลึงหรือโครงใต้งอบสำหรับสวมหัวจะผลิตที่บ้านลี้ ซึ่งอยู่ในบริเวณใกล้เคียง หรือจากพื้นที่จังหวัดสิงห์บุรี ชุมชนผลิตตออบบางนางรำจะทำหน้าที่ประกอบส่วนต่างๆ จนเป็นงอบสำหรับใช้งานได้

การผลิตเครื่องมือเครื่องใช้เฉพาะอย่าง เช่น เครื่องตักจับสัตว์หรือเครื่องมือประมงมีทั้งการสั่งทำกับผู้ผลิตโดยตรง หรือหาซื้อได้ที่ร้านขายเครื่องจักสานที่มักกระจุกตัวอยู่เป็นกลุ่ม หากเป็นเครื่องจักสานที่ผู้ผลิตมีฝีมือและมีชื่อเสียงมาก สามารถสั่งทำหรือซื้อขายกับกลุ่มผู้ผลิตได้โดยตรง กลุ่มนี้จะเป็นเครื่องจักสานประเภทตะกร้า หรือกระบะ เช่น ตะกร้าขามแงมมูม หรือตะกร้า 6 วงงที่บ้านมหาสอน อ.บ้านหมี่ จ.ลพบุรี จากการเข้าไปเก็บข้อมูลพบว่า ตะกร้ารูปแบบนี้ยังเป็นที่ยอมรับซื้อขายกันโดยมีราคาค่อนข้างสูง เนื่องจากใช้วัสดุคุณภาพดี มีลวดลายและรูปแบบแปลกตาและสวยงาม อีกทั้งยังมีความคงทนถาวร กลุ่มชุมชนที่ผลิตเครื่องจักสานในปัจจุบันถึงจะมีหลากหลายกลุ่ม และมีการผลิตเครื่องจักสานหลายประเภท มีการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน มีโครงการพัฒนาผลิตภัณฑ์ต่างๆ แต่พบว่ากลุ่มเหล่านี้ส่วนใหญ่มีสมาชิกเป็นผู้สูงอายุที่มีทักษะด้านการจักสานมายาวนาน ส่วนผู้ค้าขายเครื่องจักสานจะเป็นกลุ่มคนอายุน้อยที่มีทักษะด้านการค้าขาย ซึ่งมีการขายทั้งหน้าร้านและผ่านระบบออนไลน์

ภูมิภาค	จังหวัด	กลุ่ม/ชุมชน	ประเภทวัตถุ	วัสดุ
ภาคกลาง	พระนครศรีอยุธยา	ชุมชนบางนางร้า บางปะหัน	งอบ	ใบลาน/ไม้ไผ่
		ชุมชนจ๊กสาน บ้านกะพุ่ม	ไซ ลอบ งอบ	ไม้ไผ่ / หวาย
	อ่างทอง	ชุมชนบางเจ้าฉ่า	ทุบประเภท	ทุบประเภท
	สุพรรณบุรี	แหล่งจำหน่ายเครื่องจักสานวัดไผ่โรงวัว	ทุบประเภท	ทุบประเภท
	อุทัยธานี	ชุมชนจักสานบ้านท่าดินแดง	ผืนบ้าน / พัด	ไม้ไผ่ / หวาย
ภาคตะวันออก	ระยอง	กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรรมมหาสอน	ตะกร้า	ไม้ไผ่ / หวาย
		ชุมชนจักสานบ้านมาบหลายโฮม	ตะกร้า กระเป๋า กล้องหมวก เสื่อ	กระจูด
	ปราจีนบุรี	กลุ่มจักสานใบลานบ้านทับลาน	กระเป๋า / หมวก / เครื่องใช้ประดับบ้าน เช่น โคมไฟ กล้องที่ขู	ใบลาน/ไม้ไผ่
		ชุมชนจักสานบ้านไทรงาม ประจันตคาม	ทุบประเภท	ไม้ไผ่ / หวาย
	ชลบุรี	ชุมชนจักสานพนัสนิคม	ทุบประเภท	ไม้ไผ่ / หวาย
จันทบุรี	ชุมชนบ้านท่าแฉลบ	เสื่อกกจันทบูร	กก	
	ศูนย์หัตถกรรมพื้นบ้านการท่องเที่ยวจันทบูร บ้านเสม็ดงาม	เสื่อกกจันทบูร	กก	
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	นครราชสีมา	ชุมชนทอเสื่อกก ต.ท่าช้าง อ.เฉลิมพระเกียรติ	เสื่อกก	กก
		อุบลราชธานี	ชุมชนจักสานใบตาล อ.วารินชำราบ	เส้นใบตาล หมวกใบตาล

ตารางที่ 1 รายการสำรวจชุมชนและผู้ผลิตเครื่องจักสาน 14 แห่งใน 11 จังหวัด

3. ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการดูแลรักษาเครื่องจักสาน

จากการสำรวจชุมชนและผู้ผลิตเครื่องจักสาน 14 แห่งใน 11 จังหวัด นอกจากได้รับข้อมูลด้านวัสดุและการผลิตแล้ว ยังได้รับข้อมูลด้านการดูแลรักษาเครื่องจักสานแต่ละประเภทอีกด้วย ข้อมูลดังกล่าวมีรายละเอียด ดังนี้

เครื่องจักสานประเภทเสื่อกก ถ้าเป็นเสื่อที่ผลิตจากต้นกกที่ขึ้นในพื้นที่น้ำเค็ม หรือต้นกกในพื้นที่น้ำกร่อยจะไม่ค่อยขึ้นรา (แต่ถ้าสภาพแวดล้อมมีความชื้นมากก็สามารถขึ้นราได้ จึงควรเก็บรักษาในพื้นที่แห้งเท่านั้น) สามารถดูแลรักษาโดยใช้ผ้าชุบน้ำหมาดเช็ดบนผืนเสื่อ (บางข้อมูลบอกว่าสามารถใช้น้ำยาเช็ดกระจกฉีดและเช็ดออกได้) จากนั้นนำไปผึ่งแดดอ่อนๆ แต่ต้องตากให้แห้ง ทั้งนี้อย่าตากแดดนานมิฉะนั้นเสื่อจะย้วยไม่สวยงามดังเดิม ถ้าดูแลรักษาให้ดีจะสามารถใช้งานได้ 20 ปี ส่วนเสื่อที่ทอจากต้นกกที่ขึ้นในน้ำจืดจะขึ้นราได้ง่ายมากกว่าเครื่องจักสานประเภทกระจูด ต้องระวังอย่าให้โดนน้ำ แต่ถ้าโดนแดดจะดีมาก วิธีทำความสะอาดคือ ใช้ผ้าชุบน้ำบิดหมาดเช็ดบนเครื่องจักสาน และนำไปตากแดด หากมีเพียงฝุ่นเกาะสามารถใช้ผ้าแห้งเช็ดก็เพียงพอ หากมีคราบจึงใช้ผ้าชุบน้ำบิดหมาดเช็ด

เครื่องจักรสานประเภทไม้ไผ่ หากมีการเคลือบแลคเกอร์ ให้ใช้แปรงแห้งทำความสะอาด ส่วนเครื่องจักรสานที่ไม่เคลือบ สามารถใช้ผ้าชุบน้ำบิดหมาดเช็ด และผึ่งเครื่องจักรสานให้แห้ง การเก็บเครื่องจักรสานประเภทไม้ไผ่ไม่ควรใส่ถุงปิดสนิท ถ้าต้องการป้องกันฝุ่นให้ใส่เครื่องจักรสานในถุงพลาสติก เปิดให้อากาศระบายนิดหน่อย ทั้งนี้ควรเน้นการระบายอากาศ และไม่ควรโดนฝน ส่วนเครื่องจักรสานประเภทไม้ไผ่ที่บ้านมหาสอน มีการย้อมสีด้วยเปลือกไม้ และทาหัตด้วยยูรีเทน จากเดิมทาด้วยน้ำมันยาง เครื่องจักรสานประเภทไม้ไผ่ที่บ้านมหาสอนจึงสามารถทำความสะอาดล้างน้ำได้เลย แล้วตากแดดสักพักหนึ่ง

เครื่องจักรสานประเภทใบลาน ทำมาจากลานใบอ่อน ใช้สารฟอกสี เพราะถ้าไม่ฟอกจะเหลืองเร็ว จากนั้นนำไปตากแห้ง มีการย้อมสีเคมีหรือสีธรรมชาติแล้วนำมาสาน มีการเคลือบแลคเกอร์สูตรน้ำ หรือกาว TOA ให้อยู่ทรง วิดีดูแลร์กษาจึงเป็นการปิด เช็ดด้วยผ้าชุบน้ำหมาด และเก็บในที่ร่ม โดยปกติสีขาวจะเหลืองเอง และไม่มีปัญหาแมลงเนื่องจากมีการใช้สารเคมีในการย้อมและเคลือบ

ข้อมูลที่กำลังมาข้างต้นสามารถใช้สำหรับการดูแลรักษาเครื่องจักรสานที่มีการใช้งานทั่วไปในชีวิตประจำวัน หลักการสำคัญคือการใช้อย่างทะนุถนอมพยายามอย่าให้โดนน้ำ ถ้าจะต้องทำความสะอาดด้วยน้ำ จะต้องรีบทำให้แห้งสนิท และเก็บรักษาในพื้นที่แห้งเท่านั้น สิ่งสำคัญอีกข้อน่าจะเป็นการเก็บรักษาในพื้นที่ที่มีการระบายอากาศที่ดี เพื่อหลีกเลี่ยงความชื้นที่ก่อให้เกิดเชื้อรา

4. เครื่องจักรสานในพิพิธภัณฑ์

เครื่องจักรสานที่มีการจัดแสดงหรือจัดเก็บในพิพิธภัณฑ์ สามารถแบ่งได้หลายประเภท เช่น เครื่องจักรสานในการเกษตรกรรมหรือเพื่อการเพิ่มผลผลิต เครื่องจักรสานในครัวเรือนหรือเพื่อการบริโภค เครื่องจักรสานที่เป็นเครื่องมือดักจับสัตว์หรือขังสัตว์ เครื่องจักรสานที่เป็นเครื่องมือประมง เครื่องจักรสานในพิธีกรรมและความเชื่อ เครื่องจักรสานในสถาปัตยกรรมหรือองค์ประกอบสถาปัตยกรรม พิพิธภัณฑ์ที่มีการจัดแสดงหรือจัดเก็บเครื่องจักรสานส่วนใหญ่เป็นพิพิธภัณฑ์ที่ต้องการนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับท้องถิ่นของตน เครื่องจักรสานที่นำมาจัดแสดงมักเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ของชาวบ้านในพื้นที่ เครื่องจักรสานเหล่านี้จึงถือเป็นวัตถุที่บอกเล่าเรื่องราวต่างๆ ในพื้นที่ได้อย่างดี

โครงการวิจัยวัตถุพิพิธภัณฑ์ประเภทเครื่องจักสานในประเทศไทย
ส่วนที่ 1 ภาคกลาง ภาคตะวันออก และภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้ทำการ
สำรวจพิพิธภัณฑ์และแหล่งเรียนรู้จำนวน 30 แห่งที่มีการจัดแสดงและจัดเก็บ
เครื่องจักสาน มีรายการตามตาราง ดังต่อไปนี้

ภูมิภาค	จังหวัด	พิพิธภัณฑ์	ประเภทวัตถุ	ตำแหน่งของวัตถุ
ภาคกลาง	ปทุมธานี	พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ กาญจนภิเษก	ทุกประเภท	ห้องคลัง
		พิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์	ทุกประเภท	นิทรรศการ เทคโนโลยี เครื่องจักสาน
	พระนครศรีอยุธยา	พิพิธภัณฑ์บ้านแพรก	พัด / เครื่องมือประมง/ เครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน	นิทรรศการ
		สถาบันส่งเสริมศิลปหัตถกรรมไทย	ตัวอย่างวัสดุ ลายจักสาน เครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน	นิทรรศการ หัตถกรรมที่ ใกล้สูญหาย
	สิงห์บุรี	พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ อินทร์บุรี	ทุกประเภท	นิทรรศการห้องภูมิ ปัญญาไทยภาคกลาง
	ลพบุรี	พิพิธภัณฑ์ไทยพวนบ้านทราย	ทุกประเภท	นิทรรศการ
	อุทัยธานี	พิพิธภัณฑ์ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่น จังหวัดอุทัยธานี	ทุกประเภท	นิทรรศการ
		พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นวัดหนองขุนชาติ	ทุกประเภท	นิทรรศการ
	อ่างทอง	พิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาไทย บ้านโคกพุทรา	ทุกประเภท	นิทรรศการ
	นครปฐม	พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน ตลาดน้ำวัดสำเภา	ทุกประเภท	นิทรรศการ (พื้นที่เปิด โล่ง)
ภาคตะวันออก	ปราจีนบุรี	พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านไทยพวน บ้านดงกระเทียม	ทุกประเภท	นิทรรศการ
		พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดบางแคน	ทุกประเภท	นิทรรศการ
		พิพิธภัณฑ์อยู่สุขสุวรรณิ	เครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน	นิทรรศการ
	นครนายก	พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดฝักดอง / มีวเขียมปะพวน	ทุกประเภท	นิทรรศการ
	ชลบุรี	พิพิธภัณฑ์เจริญราษฎร์อุทิศ (บ้านนาเกลือ)	เครื่องมือประมง/ เครื่องมือ เกษตรกรรม/ เครื่องใช้ใน ชีวิตประจำวัน	นิทรรศการ
	ฉะเชิงเทรา	ศูนย์จักสานใหญ่ที่สุดในโลก	ทุกประเภท	นิทรรศการ
		ศูนย์ส่งเสริมมือจักสานด้วยไม้ไผ่	ตะกร้า กระเป๋า	นิทรรศการ
		พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดหนองบอน	เครื่องมือประมง / เครื่องมือ เกษตรกรรม	นิทรรศการ (พื้นที่เปิด โล่ง)
พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นวัดนามแดง		ทุกประเภท	นิทรรศการ (พื้นที่เปิด โล่ง)	

ตารางที่ 2 รายการสำรวจพิพิธภัณฑ์และแหล่งเรียนรู้จำนวน 30 แห่งที่มีการจัดแสดงและจัดเก็บ
เครื่องจักสาน

ภูมิภาค	จังหวัด	พิพิธภัณฑ์	ประเภทวัตถุ	ตำแหน่งของวัตถุ	
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	อุบลราชธานี	พิพิธภัณฑ์วัดเกษมสีมา	ทุกประเภท	นิทรรศการ	
		พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ อุบลราชธานี	เครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน	ห้องคลัง	
		พิพิธภัณฑ์วัดบูรพาปะอวเหนือ	ทุกประเภท	นิทรรศการ/ห้องคลัง (พื้นที่เปิดโล่ง)	
		ศูนย์การเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี	แหล่งข้อมูล	-	
		พิพิธภัณฑ์วัดศรีสุทธาราม	ทุกประเภท	นิทรรศการ (พื้นที่เปิดโล่ง)	
		ศูนย์การเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมอีสาน/พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน “บ้านคำม่วง”	ทุกประเภท	นิทรรศการ (พื้นที่เปิดโล่ง)	
	บุรีรัมย์	ศูนย์วัฒนธรรมอีสานใต้	ทุกประเภท	นิทรรศการ / ห้องคลัง	
		พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านหนองบัวโคก	ทุกประเภท	นิทรรศการ - จัดแสดง / ใช้สาธิต (พื้นที่เปิดโล่ง)	
	นครราชสีมา	ห้องไทยนิทัศน์ศึกษา	เครื่องมือประมง/เครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน	นิทรรศการ - จัดแสดง / ใช้สาธิต	
			พิพิธภัณฑ์เมืองนครราชสีมาและเรือนพ่อคง	เครื่องมือประมง/เครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน	นิทรรศการ / ห้องคลัง
			พิพิธภัณฑ์วัดพระมหา	เครื่องมือประมง/เครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน	นิทรรศการ (พื้นที่เปิดโล่ง)

ตารางที่ 2 รายการสำรวจพิพิธภัณฑ์และแหล่งเรียนรู้จำนวน 30 แห่งที่มีการจัดแสดงและจัดเก็บเครื่องจักสาน (ต่อ)

จากการสำรวจพิพิธภัณฑ์และแหล่งเรียนรู้จำนวน 30 แห่งที่มีการจัดแสดงและจัดเก็บเครื่องจักสานพบว่า เครื่องจักสานที่เป็นวัตถุพิพิธภัณฑ์ส่วนใหญ่เป็นเครื่องมือเครื่องใช้จากชาวบ้านในชุมชน มีที่มาทั้งจากการบริจาค เป็นของเก่าที่ชาวบ้านทิ้ง หรือไม่ใช่แล้ว พิพิธภัณฑ์บางแห่ง เช่น หอจดหมายเหตุวชิรศึกษา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารีที่มีการลงภาคสนามเพื่อเก็บข้อมูลทำวิจัย จะมีการเก็บวัตถุตัวอย่างในท้องถิ่นมาด้วย ซึ่งเป็นวัตถุที่มีความหมายเชื่อมโยงกับงานที่ศึกษา มีบางส่วนที่ใช้วัตถุในการสาธิตให้ผู้ชมจับต้องได้ ส่วนพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ กาญจนภิเษก ที่เน้นการสะสมและจัดแสดงวัตถุด้านชาติพันธุ์ ได้รับวัตถุประเภทเครื่องจักสานมาจากการออกสำรวจภาคสนาม การซื้อเข้าหรือรับเข้าจากคนกลาง หรือคนที่สะสมรวบรวมไว้เพื่อนำมาขาย การบริจาค (ส่วนใหญ่ชำรุดสภาพเสียหาย) และเครื่องจักสานที่เป็นวัตถุของพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติตามต่างจังหวัด เครื่องจักสานกลุ่มนี้จะไม่มีการละเอียดยึดเงิน จึงจำเป็นต้องใช้วิธีสืบค้นอ้างอิงจากพื้นที่โดยตรง

วิธีการจัดแสดงเครื่องจักสาน มักถูกนำไปจัดแสดงในรูปแบบที่จำลองความเป็นท้องถิ่น (รูปที่ 1) เช่น หอครัว พื้นที่เก็บเครื่องมือเครื่องใช้ บางครั้งมีการจัดแสดงเครื่องจักสานในพื้นที่เปิดโล่ง (รูปที่ 2) เช่น แวนไวท์ซาน ได้อุ่นอาคาร วางไว้กับพื้น หรือพื้นที่ที่ไม่มีหลังคาคลุม ทำให้ง่ายต่อการเสื่อมสภาพของวัตถุ มีบ้างที่มีการจัดแสดงเครื่องจักสานภายในตู้จัดแสดงที่มีพื้นที่เฉพาะ และมีการใช้ไฟส่องวัตถุเพื่อความสวยงาม

ส่วนวิธีการจัดเก็บเครื่องจักสาน สำหรับพิพิธภัณฑ์ที่มีคลังวัตถุ พิพิธภัณฑ์จะมีการจัดเก็บที่แตกต่างกันไป เช่น พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ กาญจนภิเษก จะมีการจัดแบ่งตามประเภท วัตถุจะมีแผ่นป้ายประจำวัตถุ บอกรายละเอียดแต่ละชิ้น มีการจัดเก็บในพื้นที่เฉพาะ มีการทำความสะอาด ควบคุมอุณหภูมิ และดูแลรักษาอย่างดี พิพิธภัณฑ์เมืองนครราชสีมามีห้องคลังที่จัดเก็บวัตถุรวมทุกประเภท เนื่องจากมีพื้นที่จำกัด และวัตถุประเภทเครื่องจักสานมีขนาดใหญ่มาก จึงมีการซ้อนทับวัตถุหลายชั้น จนทำให้วัตถุเกิดการบิดเบี้ยว ผิดรูปทรง แต่เดิมวัตถุเหล่านี้ถูกจัดเก็บไว้ใต้ถุนเรือนโคราช ซึ่งเป็นพื้นที่เปิดโล่ง วัตถุจึงมีการสะสมทั้งฝุ่น แมลง และมีร่องรอยการกัดแทะของหนู

รูปที่ 1 การจัดแสดงเครื่องจักสานที่พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ อินทร์บุรี จ.สิงห์บุรี

รูปที่ 2 การจัดแสดงเครื่องจักสานที่พิพิธภัณฑ์วัดพรหมราช จ.นครราชสีมา

5. ปัจจัยที่มีผลต่อการเสื่อมสภาพของเครื่องจักรสานในพิพิธภัณฑ์

ปัญหาที่เกิดขึ้นกับวัตถุพิพิธภัณฑ์ของประเทศไทยมีหลากหลายรูปแบบทั้งจากสภาพอากาศ สภาพแวดล้อม แสง ปัญหาที่เกิดจากมนุษย์ ฯลฯ หากพิจารณาจากตัวเร่งให้เกิดการเสื่อมสภาพ 10 ประการ (10 Agents of Deterioration) (Canadian Conservation Institute, 2017) ซึ่งเป็นกรอบแนวคิดที่พัฒนาโดย Canadian Conservation Institute (CCI) ที่ใช้ในการจัดหมวดหมู่สาเหตุหลักของการเปลี่ยนแปลง ความสูญเสีย หรือความเสียหายของมรดกทางวัฒนธรรม (เช่น วัตถุจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ ห้องสมุด และหอจดหมายเหตุ) ซึ่งประกอบด้วย แสงทางกายภาพ อาชญากรรม ไฟ น้ำ แสง การปนเปื้อน แสงและรังสียูวี อุณหภูมิที่แปรปรวน ความชื้นสัมพัทธ์ที่แปรปรวน และการสูญเสียข้อมูล จะพบว่าปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการเสื่อมสภาพของเครื่องจักรสานในพิพิธภัณฑ์คือ

- แสงทางกายภาพ เมื่อเครื่องจักรสานผ่านกิจกรรมของมนุษย์ในการใช้งาน หยิบ ยกเคลื่อนย้าย เครื่องจักรสานมีความเสี่ยงที่จะได้รับความเสียหายซึ่งรวมถึงการสึกหรอหรือความเสียหายทางกายภาพ เมื่อเครื่องจักรสานถูกเคลื่อนย้ายอย่างไม่ระมัดระวัง หรือเกิดอุบัติเหตุสุดวิสัย จะถูกกระทบกระเทือน กระทบ ตกหล่น ชูดขีดและพื้นผิวมีรอยขีดข่วน และอาจถูกละเลยโดยไม่ตั้งใจ หรือตัวเครื่องจักรสานเองอาจเสื่อมสภาพจากการยึดหรือหดตัว ซึ่งอาจเกิดจากการทำความสะอาด หรือการเคลือบผิว หรือทาน้ำมันในการผลิต เครื่องจักรสานที่เคลือบเงา ความยืดหยุ่นจะหายไป และเกิดความกรอบ เสื่อมสภาพแบบพลาสติก

- ไฟและน้ำ เครื่องจักรสานทำมาจากอินทรีย์วัตถุโดยเฉพาะไม้สามารถถูกเผาไหม้ได้อย่างสิ้นเชิง หรืออาจทำให้เสียรูปทรง สูญเสียความแข็งแรง มีรอยไหม้จากเปลวไฟ เกิดความเสียหายจากเขม่าและควันและจากน้ำและปนเปื้อนจากระบบดับเพลิงเคมี ส่วนความเสียหายจากน้ำอาจเกิดจากน้ำท่วม หลังคาและท่อรั่ว และของเหลวหก รั่ว ซึม ผลกระทบจากระบบดับเพลิง ความเสียหายที่เกิดขึ้นทางกายภาพโดยเฉพาะอินทรีย์วัตถุอย่างเครื่องจักรสานวัสดุเปียกจะอ่อนตัวและไวต่อความเสียหายเพิ่มเติมจากการจัดการที่ผิดพลาด และหากปล่อยทิ้งไว้นานเกิน 48 ชั่วโมงจะมีความเสี่ยงต่อการเจริญเติบโตของเชื้อรา

- แมลง สัตว์รบกวนหลายชนิดสามารถส่งผลกระทบต่ออินทรียัตถุอย่างเครื่องจักรสาน แมลงที่พบได้บ่อยคือ ปลวก แมลงสามง่าม ตัวไม้ แมลงสาบ แมลงกินผ้า หนอนผีเสื้อกลางคืน และสัตว์ฟันแทะ แมลงเจาะอุโมงค์ทางเดิน เจาะกิน แทะ เคี้ยว ทิ้งคราบมูล ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงถาวร วัสดุสูญเสีย และปนเปื้อน การไม่ดูแลรักษาความสะอาด และแหล่งที่มาของอาหารจะดึงดูด สัตว์รบกวนเข้ามาในพื้นที่เก็บวัตถุดิบที่นี้อาจรวมถึงเชื้อรา แบคทีเรียต่างๆ ด้วย

- การปนเปื้อน ฝุ่นและสารปนเปื้อนอื่นๆ ทำให้เครื่องจักรสานเสีย รูปลักษณะ เกิดการเปลี่ยนสี วัตถุอ่อนแอลง คราบเปื้อนและสีเข้มขึ้น สารปนเปื้อนอาจเป็นแหล่งของสารอาหารสำหรับแมลง เชื้อราและแบคทีเรีย และเร่ง การเสื่อมสภาพทางเคมีของอินทรียัตถุอย่างเครื่องจักรสานได้ แหล่งที่มาที่พบ บ่อยของมลภาวะ คือ ฝุ่นละอองจากเครื่องยนต์ของยานพาหนะและฝุ่นจาก การก่อสร้าง เช่นเดียวกับอนุภาคของผิวหนัง เส้นผม และเสื้อผ้าจากผู้ใช้ปฏิบัติงาน รวมถึงการเสื่อมสภาพโดยธรรมชาติของวัสดุเอง

- แสงและรังสียูวี แสงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการมองเห็นวัตถุ แต่เป็น อันตรายเช่นกันหากไม่มีการควบคุม การรับแสงมากเกินไปทำให้สีซีดจาง เร่ง การเสื่อมสภาพ ลดความแข็งแรงทางโครงสร้างของเครื่องจักรสาน และอาจทำให้อองศ์ประกอบทางเคมีประเภทสีเข้มขึ้น แหล่งกำเนิดแสงจากธรรมชาติ (แสงแดด) หรือแสงเทียม (แสงในร่ม) อาจทำให้เกิดความเสียหายและไม่สามารถย้อนกลับ ได้ ความเสียหายขึ้นอยู่กับความยาวคลื่นของพลังงานที่ปล่อยออกมาจากแหล่ง ความเข้มและเวลาที่ได้รับแสง

- ความชื้นสัมพัทธ์ที่แปรปรวน ความชื้นสัมพัทธ์ Relative Humidity (RH) เป็นการวัดปริมาณน้ำในปริมาตรของอากาศที่สัมพันธ์กับปริมาณน้ำสูงสุดที่อากาศสามารถเก็บไว้ที่อุณหภูมิที่กำหนด โดยแสดงผลเป็นเปอร์เซ็นต์ เครื่องจักรสานจะตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของ RH ที่แตกต่างกันไปเมื่อดูดซับหรือ ลดความชื้น หากระดับ RH สูงความเสี่ยงของการเจริญเติบโตของเชื้อราจะเพิ่ม ขึ้น

เครื่องจักรสานบางประเภทมีองค์ประกอบที่มาจากวัสดุประเภทอื่น เช่น งอมมีสำนประกอบของยอดทำจากกระดาษ เรียกว่า กระดาษอังกฤษ เครื่องมือดักจับสัตว์บางประเภทในยุคหลังก็มีการประยุกต์ใช้วัสดุอื่นๆ เข้ามาเป็นส่วน ประกอบ เช่น โลหะ หรือพลาสติก ซึ่งวัสดุเหล่านี้ เมื่อมีการเสื่อมสภาพ

จะส่งผลกระทบต่อตัวเครื่องจักรสานไปด้วย ไม่ว่าจะเป็นโลหะที่เกิดสนิม หรือพลาสติกที่เสียรูป

เมื่อเครื่องจักรสานถูกนำมาที่พิพิธภัณฑ์ บางแห่งจะมีการเขียนชื่อผู้บริจาคบนเครื่องจักรสาน หรือติดป้ายกระดาษ ติดสติ๊กเกอร์ชื่อบนเครื่องจักรสาน การกระทำเหล่านี้จะส่งผลเสียกับวัตถุเป็นอย่างมาก เนื่องจากหมึกที่เขียน หรือ กาวจากเทป สติ๊กเกอร์ จะติดหรือซึมอยู่ในผิวเครื่องจักรสาน ส่วนที่เป็นกาวหาก ทิ้งไว้นานจะทิ้งคราบ และไม่สามารถเอาออกได้

รูปที่ 3 ร่องรอยฝุ่น แมลง และสัตว์กัดแทะบนเครื่องจักรสานที่เก็บไว้ในคลัง

รูปที่ 4 การเขียนชื่อผู้บริจาคบนเครื่องจักสาน และติดป้ายกระดาษบนเครื่องจักสาน

6. แนวทางการดูแลรักษาเครื่องจักสานในพิพิธภัณฑ์

ในการดูแลรักษาเครื่องจักสานในพิพิธภัณฑ์ สิ่งที่ต้องคำนึงคือวัสดุที่ใช้ผลิต วิธีการการผลิต และประวัติการใช้งาน ควบคู่ไปกับการคำนึงถึงตัวเร่งให้เกิดการเสื่อมสภาพ 10 ประการ (10 Agents of Deterioration) ควรมีการจัดเก็บ การจัดแสดง การหีบยก การเคลื่อนย้ายที่เหมาะสม มีการใช้ระบบป้องกัน อากาศที่เข้มงวด การบำรุงรักษาอาคารที่ดีทั้งระบบตรวจจับควัน และระบบดับเพลิง รวมถึงการสร้างระบบประปาที่เหมาะสม การจัดเก็บวัตถุไว้อยู่สูงกว่าระดับพื้นดิน ห้ามใช้ของเหลวในพื้นที่จัดเก็บ และการตรวจสอบทุกภัยสม่ำเสมอ จะสามารถป้องกันความเสียหายจากน้ำได้ ส่วนแมลง แหล่งที่มาของอาหารจะดึงดูดสัตว์รบกวนเข้ามาในพื้นที่เก็บวัตถุ ดังนั้นจึงไม่อนุญาตให้ทานอาหารและเครื่องดื่มในพื้นที่การจัดนิทรรศการหรือคลังวัตถุ ควรรักษาสภาพคลังให้แห้ง มีระบบการทำความสะอาดที่ดีที่มีการควบคุมสภาพแวดล้อม มีแผนการตรวจสอบ และจัดการแมลงสัตว์รบกวนแบบผสมผสาน (Integrated Pest Management/ IPM) จะสามารถช่วยให้การเก็บวัตถุปลอดภัย การควบคุมสภาพแวดล้อมอาคาร และ พื้นที่ผ่านการกรองจะช่วยป้องกันความเสี่ยงจากมลพิษและฝุ่นด้วย

นอกจากนี้การควบคุมแสงเป็นอีกสิ่งหนึ่งที่สำคัญในการเก็บรักษาและจัดแสดงเครื่องจักสาน โดยใช้หน้าต่างที่ติดตั้งม่านกรอง UV และมู่ลี่ปรับแสง มีการปรับเปลี่ยนทิศทางแสง หรือการหมุนปรับตำแหน่งวัตถุไม่ให้อยู่ที่เดิมนานๆ ก็อาจช่วยได้ ความชื้นสัมพัทธ์ Relative Humidity (RH) ค่ามาตรฐานที่แนะนำสำหรับเครื่องจักสานอยู่ระหว่าง 45% - 65% การใช้ Siliga Gel สามารถใช้ในพื้นที่ปิดหรือในตู้จัดแสดง โดยใช้ในปริมาณที่เหมาะสมจะช่วยในการดูดความชื้นได้ แต่ต้องมีการเปลี่ยน Siliga Gel หรือไล่ความชื้นอย่างสม่ำเสมอ

ปัญหาที่เกิดจากแมลง มีวิธีการแก้ไขหลายแบบ หากเป็นพิพิธภัณฑ์ที่มีระบบจัดการที่ดี มีเครื่องมือและวิธีการตามหลักอนุรักษ์ มักใช้วิธีการทำแห้งแบบแช่เยือกแข็ง (Freeze Dry) เครื่องจักสานในตู้เย็นที่ใช้สำหรับกระบวนการ Freeze Dry โดยเฉพาะ ในการจัดเก็บอาจใช้เครื่องควบคุมความชื้นภายในห้องจัดเก็บ ทั้งนี้จะแตกต่างกันไปตามศักยภาพและงบประมาณของแต่ละพิพิธภัณฑ์

สำหรับพิพิธภัณฑ์ที่ไม่มีงบประมาณสำหรับการดูแลรักษาวัตถุที่มานัก อาจใช้หลักการเบื้องต้นในการหมั่นสังเกตดูแมลง มอด ปลวก ฝุ่นละอองบนเครื่องจักสาน อาจมีการทำความสะอาดโดยการปิดฝุ่นเบื้องต้น ด้วยแปรงขนอ่อน เช่น แปรงขนกระต่าย (สามารถหาซื้อได้ที่ร้านอุปกรณ์ทาสี) มีการควบคุมสภาพแวดล้อมไม่ให้มีฝุ่น เช่น การทำความสะอาดพื้นที่บ่อยๆ โดยอาจจัดเป็นตารางเวลาทำความสะอาด หรือจัดเก็บเครื่องจักสานในพื้นที่เฉพาะ ไม่เปิดโล่ง ไม่โดนแดดและฝน ไม่มีความชื้น จะช่วยยืดอายุวัตถุได้อย่างดี

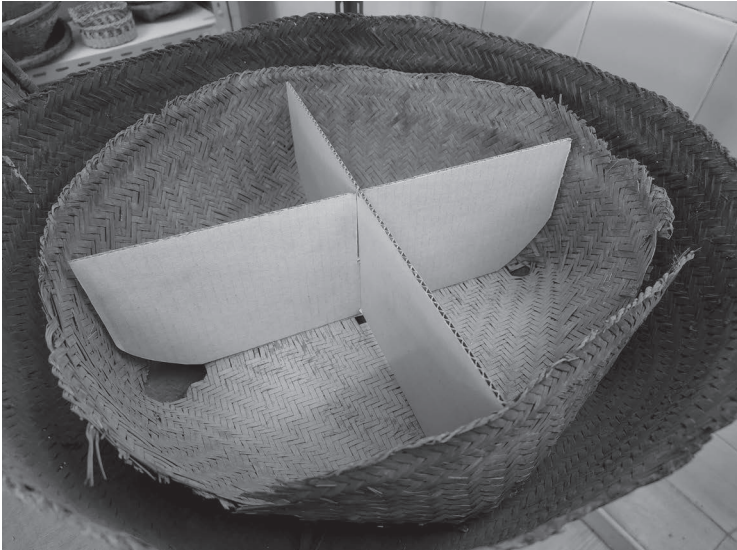
ในการจัดแสดงหรือจัดเก็บเครื่องจักสานบางประเภทจำเป็นต้องใช้เครื่องช่วยหนุนให้เครื่องจักสานไม่เสียรูปทรง เช่น หมวก กระเป๋า กระจาด หรือตะกร้าที่มีผนังบาง รวมถึงเครื่องจักสานที่มีการเสื่อมสภาพในบางจุดก็สามารถใช้เครื่องช่วยหนุนในแต่ละจุดได้ เพื่อรักษารูปทรงให้คล้ายคลึงรูปร่างเดิมที่สมบูรณ์ (รูปที่ 5 - 7)

รูปที่ 5 ตัวอย่างการใช้เครื่องช่วยหนุนให้เครื่องจักสานไม่เสียรูปทรง

รูปที่ 6 ตัวอย่างการใช้เครื่องช่วยหนุนให้เครื่องจักสานไม่เสียรูปทรง

รูปที่ 7 ตัวอย่างการใช้เครื่องช่วยหนุนให้เครื่องจักสานไม่เสียรูปทรง

กิตติกรรมประกาศ

โครงการวิจัยวัตถุพิพิธภัณฑ์ประเภทเครื่องจักสานในประเทศไทย ส่วนที่ 1 ภาคกลาง ภาคตะวันออก และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ อยู่ภายใต้โครงการงานการบริหารจัดการและพัฒนาพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้ (มิวเซียมสยาม) ปีงบประมาณ 2562 ของสถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

เอกสารอ้างอิง

Canadian Conservation Institute, C. C. (2017). Agents of deterioration. Retrieved from Canadian Conservation Institute: <https://www.canada.ca/en/conservation-institute/services/agents-deterioration.html>

ชะวีชชัย ภาทิณธู. (2544). วิถีชีวิตไทยกับเครื่องจักสาน. กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.

วิบูลย์ ลีสุวรรณ. (2532). เครื่องจักสานในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.